

УДК 336.71

Н.Г. Волик

кандидат економічних наук, доцент

В.В. Войченко

Класичний приватний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

У статті розкрито сучасний стан та динаміку капіталізації комерційних банків України, висвітлено основні теоретичні та практичні проблеми управління банківським капіталом, розглянуто можливі зовнішні та внутрішні джерела поповнення капітальної бази українських банків.

Ключові слова: комерційний банк, капіталізація, ресурсна база, адекватність капіталу, іноземний капітал, прибуток.

I. Вступ

Власний капітал банку є основним показником його здатності до подальшого розвитку, зміцнення ресурсної бази, тому особливого значення на сучасному етапі розвитку банківської системи набувають питання підвищення її капіталізації.

В умовах інтеграційних перетворень відбувається взаємопроникнення, переплетення світових економік, наслідком чого є міграція капіталу. Тому кожній державі, зокрема й Україні, необхідно зосередити увагу на підтриманні стабільності та надійності національної банківської системи, особливо на забезпеченості достатнім обсягом фінансових ресурсів. Це, у свою чергу, зумовлює виконання банками своїх функцій та ефективність їх функціонування.

Як визначають В. Коваленко та Ф. Черкашина, "зміна ринкової кон'юнктури ставить під загрозу не лише прибутковість діяльності банків, а й взагалі їх функціонування. Основними причинами припинення діяльності банків є їх неспроможність нейтралізувати існуючі в банківському секторі ризики, а також відповідати за своїми зобов'язаннями, що обумовлено недостатністю ресурсної бази фінансово-кредитних установ" [4, с. 73].

Недостатній рівень капіталізації вітчизняних банківських установ пояснюється відсутністю у них сучасної, ефективної ресурсної політики, розроблення якої неможливе без ґрунтового аналізу можливостей адаптації наявних та впровадження нових інструментів управління банківськими ресурсами.

Проблемам управління капіталом банківської системи України присвячено багато праць вітчизняних дослідників, зокрема М. Алексєєнка, Л. Примостки, М. Герасименка, М. Диби, Є. Жукова,

К. Черкашина, І. Лютого, М. Савлука, Ю. Прозорова, А. Мороза, О. Дзюблюка та ін.

Незважаючи на це залишається низка невирішених завдань щодо збільшення капіталізації банківських установ. Внаслідок цього виникає потреба подальших науково-теоретичних та практичних досліджень у цій сфері.

II. Постановка завдання.

Мета статті – оцінити систему управління та формування банківського капіталу на основі аналізу сучасного стану і динаміки капіталізації комерційних банків України та розробити рекомендації щодо шляхів її підвищення.

III. Результати

Доведено, що оптимізувати механізм управління банківським капіталом доцільно за допомогою вдосконалення процесу капіталізації банків як однієї з основних його складових.

Дослідження сутності поняття "капіталізація" виявило, що воно тісно пов'язане з поняттям "банківський капітал". Капіталізація визначається сукупністю процесів формування, управління та розподілу банківського капіталу, балансом між стабільною діяльністю і прибутковістю банку та відображає процес нагромадження капіталу, тоді як банківський капітал характеризується кількісними сталими категоріями, грошовою формою, джерелами формування та вимогами до розміщення.

На сучасному етапі проблему капіталізації часто плутають із проблемою розміру статутного капіталу або із проблемою ліцензійних вимог до розміру регулятивного капіталу. У зв'язку з цим необхідно чітко зазначити, що проблема капіталізації – це проблема загальної фінансової стабільності та автономності банківської системи, а отже, проблема належного обслуговування банками взятих на себе грошових зобов'язань.

Станом на 01.01.2011 р. у Державному реєстрі банків нараховується 194 банки, з них 176 банків мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій, у тому числі 55 банків з іноземним капіталом, причому 20 з них зі стовідсотковим капіталом [8, с. 157].

Порівняно низька величина капіталу вітчизняних банків на сьогодні залишається однією з основних проблем ефективності банківської системи України, що істотно обмежує кредитний потенціал банків і їх можливості щодо повномасштабного кредитування інвестиційних проектів та структурних перетворень в економіці.

Конкурентна боротьба між банками, спричинена дією ринкових важелів розвитку, призводить до зменшення їх кількості. До основ-

них причин припинення діяльності банків можна зарахувати неспроможність їх нейтралізувати існуючі в банківському секторі ризики, а також відповідати за своїми зобов'язаннями. Така ситуація зумовлена недостатністю у фінансово-кредитних установ ресурсної бази, а саме капіталу, що має бути у розпорядженні банку для покриття існуючих ризиків. Виходячи з цього, особливої актуальності набуває питання визначення необхідного обсягу капіталу банку залежно від ризиковості, а також розроблення напрямів підвищення рівня капіталізації. Вирішення проблеми недостатньої капіталізації може відбуватись шляхом як внутрішнього акумулювання вільних грошових коштів, так і зовнішніх залучень чи позик на постійній довгостроковій основі (рис. 1).

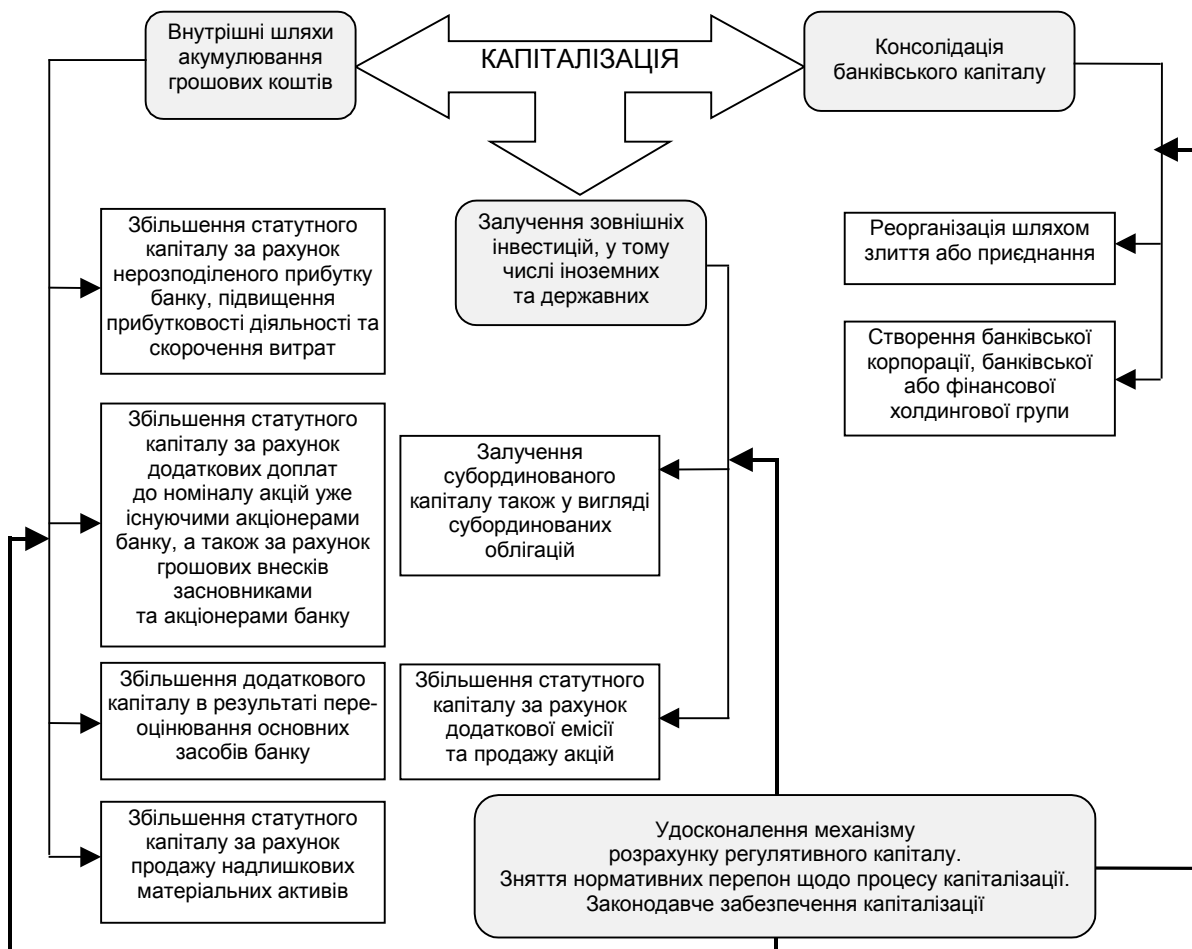

Рис. 1. Напрями капіталізації комерційного банку [6, с. 122]

У сфері управління банківською діяльністю одним з важливих напрямів є оцінювання достатності і відповідності власного капіталу темпам розвитку активів банку та адекватному розвитку економіки. Адже саме достатній розмір банківського капіталу дає змогу ефективно функціонувати не лише банківській системі, а й економіці в цілому, оскільки фінансова система сприяє зміцненню конкурентних позицій кожної країни на світовій арені. Динаміка зміни розміру банків-

ського капіталу в Україні зображена на рис. 2.

Аналізуючи дані рис. 2, можна стверджувати, що банківська система України станом на 2002–2007 рр. характеризується постійним темпом зростання банківського капіталу, максимальний розмір якого було досягнуто у 2007 р. Однак через кризові явища в економіці країни у 2008 р. спостерігається різкий спад обсягу капіталу національної банківської системи.

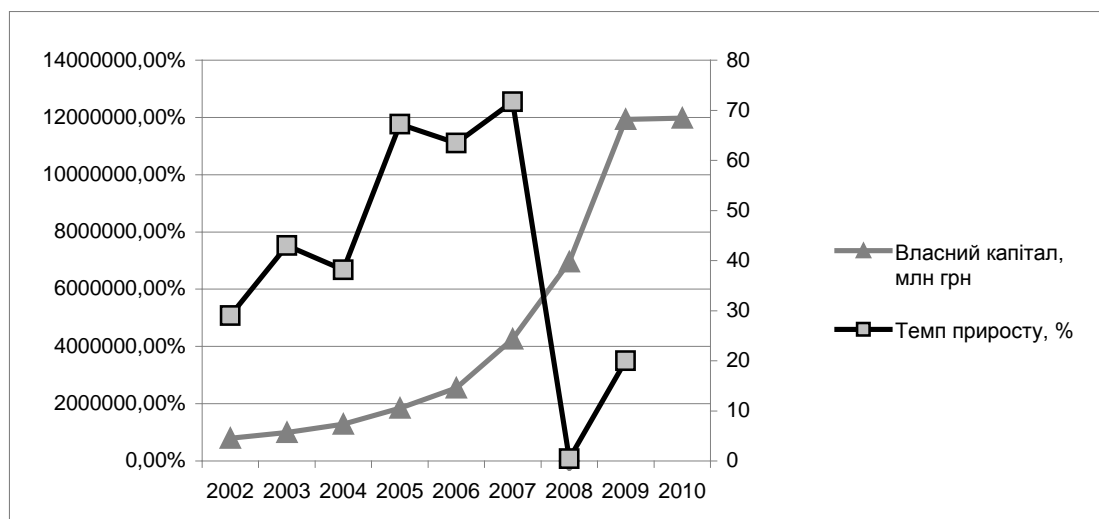

Рис. 2. Динаміка зміни розміру банківського капіталу за період 2002–2010 рр. [8, с. 157]

Світова фінансова криза, яка дуже гостро виявилася в Україні, призвела до того, що вітчизняні банківські установи вдруге за роки її існування опинилися перед загрозою значних збитків, а деякі – і перед загрозою банкрутства.

Найбільш показовий у цьому плані 2009 р. Так, за результатами діяльності 184 обстежених банків, які надають фінансову звітність до НБУ, у першому півріччі 2009 р. збитки становили 14 321,4 млн грн. Привертає увагу той факт, що збиткові банки становлять лише 34,8% від загальної кількості обстежених банків, однак сукупний обсяг їх збитків (16 381,5 млн грн) перевищив сукупні прибутки решти комерційних банків (2 060,1 млн грн).

Безперечно, що в цих умовах – умовах кризи ліквідності та недовіри до банківської системи потенційних клієнтів – усе більшого значення набувають питання щодо побудови кожним комерційним банком моделі ресурсного забезпечення своєї діяльності.

З метою запобігання надмірному перекаданню банком кредитного ризику та ризику неповернення банківських активів на кредиторів та вкладників банку НБУ встановив норматив адекватності регулятивного капіталу [3].

Норматив адекватності (платоспроможності) регулятивного капіталу (H2) відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Нормативне значення нормативу H2 діючих банків має бути не менше ніж 8%, починаючи з 01.03.2004 р. – не менше ніж 10%.

Проаналізуємо найістотніші зрушення за останні роки розвитку банківського бізнесу для кращого розуміння процесів, які очікуються у сфері капіталізації банківського сектора України (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники діяльності банків України у 2002–2010 рр. [7, с. 237]

Показники	Роки									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Загальні активи, млн грн	50 785	67 774	105 539	141 497	223 024	353 086	619 004	973 332	989 941	
Темп приросту, %	33,45	55,72	34,07	57,62	58,32	75,31	57,24	1,71	–	
Чисті активи, млн грн	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	340 179	599 396	926 086	879 209	
Темп приросту, %	34,26	56,87	30,03	59,20	59,05	76,20	54,50	–5,06	–	
Власний капітал, млн грн	7 915	9 983	12 882	18 421	25 451	42 566	69 578	119 263	119 765	
Темп приросту, %	26,13	29,04	43,00	38,16	67,25	63,46	71,41	0,42	–	
У тому числі: сплачений зареєстрований статутний капітал, млн грн	4 575	6 003	8 116	11 648	16 144	26 266	42 873	82 454	112 550	
Адекватність регулятивного капіталу (H2), %	20,69	18,01	15,11	16,81	14,95	14,19	13,92	14,01	18,28	
Норматив H2, %	8	8	8	10	10	10	10	10	10	

Розглянувши динаміку показників, можна зробити висновок, що річний приріст загальних активів українських банків за період з 2002 до 2008 р. у середньому становив 53,1%, приріст власного капіталу банків – 48,35%. За 2009 р. приріст загальних активів становив 1,71%, а приріст власного капіталу – 0,42%.

Слід зазначити, що для забезпечення конкурентоспроможності і стійкості банківської системи темпи зростання банківського капіталу мають бути вищі від темпів зростання активів. Проте, виходячи з розрахунків, в Україні склалася протилежна ситуація, коли темпи зростання активів значно випереджають темпи зростання капіталу банків.

Також дані табл. 1 свідчать, що величина показника адекватності регулятивного капіталу, починаючи з 2005 р. поступово зменшується. Причиною цього є значне зростання активів банків, яке, у свою чергу пов'язане із зростанням темпів кредитування. Проте, починаючи з 2009 р., спостерігається різке збільшення показника, що вже на 01.01.2010 р. становить 18,28%. Насамперед, це зумовлено підвищенням норма-

тивних вимог НБУ щодо мінімального розміру статутного капіталу.

Таким чином, не можна погодитись з твердженням про те, що капіталізація вітчизняної банківської системи адекватна умовам нашої економіки. При збереженні такої тенденції виникає загроза порушення стійкості та ефективності діяльності банків України. Лише побудова ринкової моделі адекватного збільшення капіталу банків може стати дійовим механізмом вирішення цієї проблеми.

У банківській практиці використовується два методи управління капіталом – управління внутрішніми та зовнішніми джерелами нарощування капіталу [8, с. 159].

За внутрішнім методом поповнення капіталу банку основним джерелом є прибуток. Прибуток – один з найлегших, найдешевших та найнебезпечніших (з позиції контрольного пакета акцій) засобів нарощування капіталу.

Розглянемо взаємозв'язок між рівнем прибутковості та показником власного капіталу банківської системи України (рис. 3).

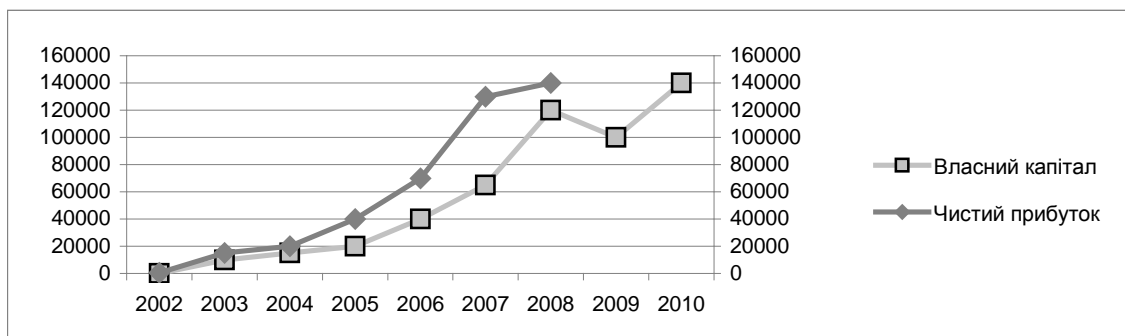

Рис. 3. Власний капітал та чистий прибуток банківської системи за період 2002–2010 рр. [8, с. 160]

Аналізуючи рис. 3, можна простежити тісний взаємозв'язок між динамікою власного капіталу та чистого прибутку, що свідчить про активне використання українськими банками саме цього джерела поповнення капіталу.

Нарощування розмірів капіталу за методом зовнішніх джерел здійснюється за рахунок: емісії акцій, емісії капітальних боргових зобов'язань, продажу активів та оренди нерухомості.

На сьогодні емісія простих акцій використовується досить обережно через те, що власники бояться втратити контроль над управлінням банківською установою. Таким чином, існує необхідність застосування нових фінансових інструментів. Одним із них може бути емісія привілейованих акцій з фіксованою дохідністю і пільговим оподаткуванням громадян, які інвестуються в привілейовані акції, та доходів, отриманих від

інвестування. При використанні такого джерела кошти спрямовуються на поповнення статутного капіталу і при цьому не дають права на управління банком, що виключає ризик втрати контролю над ним.

Ще одним потенційним напрямом підвищення капіталізації банківської системи України є прихід на вітчизняний ринок закордонних банків. За даними НБУ, банки з іноземним капіталом стали найдинамічнішим сегментом системи банківських установ України (табл. 2), їх кількість порівняно з 2005 р. збільшилась у 2,7 раза, або на 173% (банків із 100-відсотковим іноземним капіталом – у 2,8 раза, або на 185%).

На період 2002–2010 рр. частка іноземного капіталу у статутному капіталі українських банків становила 36,0%: на початку 2008 р. – 35,0%, на початку 2009 р. – 36,7% (рис. 4).

Іноземні банки в Україні у 2005–2010 рр. [2, с. 273]

Показники	Роки					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість зареєстрованих банків	181	186	193	198	198	196
Кількість діючих банків	160	165	170	175	184	176
Із частковим іноземним капіталом	19	23	35	47	53	52
Із 100-відсотковим іноземним капіталом	7	9	13	17	17	20

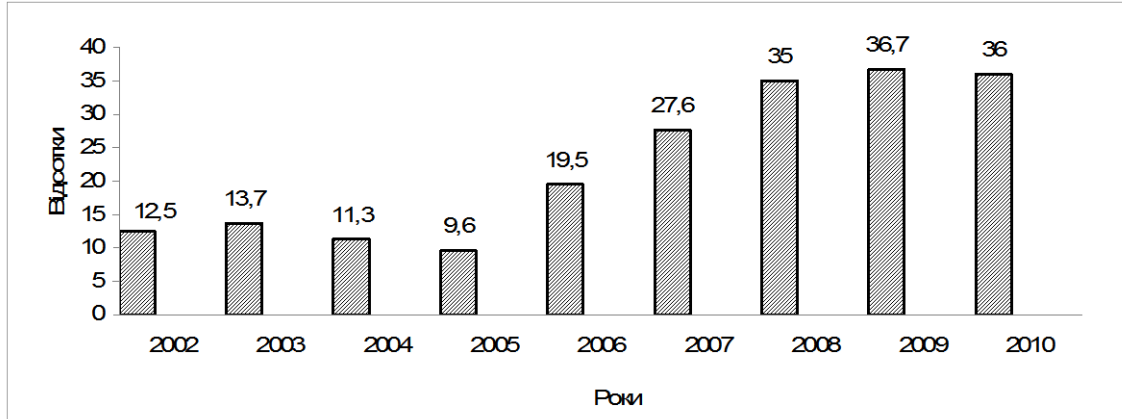

Рис. 4. Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків у 2002–2010 рр. [2, с. 274]

У сучасному світі глобалізація стала однією із основних складових розвитку суспільства, тому експансія транснаціональних корпорацій і банків є її об'єктивним проявом. Слід визнати, що в умовах нестабільності фінансового ринку основним механізмом нарощування капіталізації банків стала їх докапіталізація. За даними Держкомстату, саме за рахунок докапіталізації іноземних банків у фінансовий сектор України у 2009–2010 рр. надійшло 1,8 млрд дол. США. Проте, з огляду на надзвичайно потужний досвід роботи іноземних інвесторів і їх уміння користуватися банківськими технологіями, наявний ризик, що вітчизняні банки не витримають конкуренції із закордонними і будуть витіснені з ринку.

Ще одним з перспективних напрямів підвищення капіталізації є використання механізму IPO (Initial Public Offering) – первинного розміщення акцій банку на міжнародних фондових біржах. Проте більшість українських банків не готові вийти на відкритий фондовий ринок через низьку інвестиційну привабливість їх цінних паперів, інформаційну непрозорість та низький рівень відкритості національної економіки. Слід зазначити, що серед банків, які вже провели IPO та приватне розміщення, є банки, які входять до першої двадцятки за розміром активів.

В актуальних умовах одним з оптимальних шляхів зростання рівня капіталізації банківської системи України є її консолідація (консорціумне кредитування, створення банківських об'єднань, злиття банків, їх реорганізація). Це дало б можливість досягти

більш високого рівня стійкості і стабільності усієї банківської системи.

IV. Висновки

Таким чином, для вирішення проблеми управління банківським капіталом з метою підвищення рівня капіталізації в умовах обмеження кількості джерел особливу увагу необхідно приділяти розробленню нових фінансових інструментів, які здатні задовольнити вимоги як власників банківських установ, так і інвесторів.

Заходи стимулювання з мобілізації внутрішніх резервів за рахунок зростання ефективності банківської діяльності, підвищення якості наданих банківських послуг сприятимуть збільшенню банківського прибутку як найважливішого джерела підвищення рівня капіталізації.

Список використаної літератури

1. Груздевич У.Я. Проблеми капіталізації банківської системи України / У.Я. Груздевич // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 116–119.
2. Диба О.М. Прискорення капіталізації банківської системи України за аспектами впливу іноземного інвестування / О.М. Диба, Є.С. Осадчий, А.П. Стрижак // ДВНЗ "КНЕУ". – 2010. – С. 271–281.
3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затв. Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0841-01>.
4. Коваленко В.В. Методичні підходи до визначення рівня капіталізації банківської системи / В.В. Коваленко, К.Ф. Чер-

- кашина // Фінанси України. – 2010. – № 8. – С. 73–85.
5. Конопатська Л.В. Основні напрями підвищення рівня капіталізації банківської системи України / Л.В. Конопатська // Фінанси, облік, аудит: зб. наук. пр. – 2008. – С. 52–59.
6. Міненкова С.М. Механізм формування капіталу банків України / С.М. Міненкова // Управління розвитком. – 2011. – № 19 (116). – С. 120–123.
7. Чорна О.Є. Капіталізація банківської системи як механізм підвищення темпів економічного зростання країни / О.Є. Чорна, А.В. Атаманцева // Європейський вектор економічного розвитку. – 2010. – № 1 (8). – С. 235–242.
8. Шевцова О.Й. Управління капіталом банку з метою підвищення рівня капіталізації / О.Й. Шевцова, Є.О. Земан // Вісник ДНУ. – 2011. – № 5 (2). – С. 156–162.

Стаття надійшла до редакції 15 лютого 2012 р.

Волик Н.Г., Войченко В.В. Усовершенствование процесса управления собственным капиталом коммерческого банка

В статье раскрывается современное состояние и динамика капитализации коммерческих банков Украины, отражены основные теоретические и практические проблемы управления банковским капиталом, рассмотрены возможные внешние и внутренние источники пополнения капитальной базы украинских банков.

Ключевые слова: коммерческий банк, капитализация, ресурсная база, адекватность капитала, иностранный капитал, прибыль.

Volik N., Voychenko V. Improvement of process of management the property asset of commercial bank

The article exposes the current state and dynamics of capitalization of commercial banks of Ukraine, reflected the basic theoretical and practical problems of management a bank capital, considered the possible external and internal sources of addition to the capital base of the Ukrainian banks.

Key words: commercial bank, capitalization, resource base, adequacy of capital, foreign capital, income.